

2. Ասան Յովելի թէ որպէս վաճառեցաւ
յեղաբրդն յեղիպտոս, թ. 914 իւ. և թ. 918 հը.

3. Կոտոկ Յովելի փայ նահապետին, թ.
1714 թ.

4. Կոտոկ Յովելի փայ վաճառեցաւ, թ. 922
ձշ. և թ. 1714 թ.

5. Գիքը Յովելի փայ (") թ. 159:

6. Պատմութիւն Յովելի փայ եւ փոշ նորա
Պատմութիւն, թ. 155 եւ 160:

7. Պատմութիւն Ասանեթայ, թ. 924 ձշ.

Եթէ ասանց հետազոտութեն, կորեկի երաւելի
լրաւուր գտապար աւնեցուիլ: Սակայն կրնանք
տպահովապէս բաւել որ վերյշշեաւ շրա անվանե-
րականք բրամիք զատ զար գործեր են: Ասոր կը
դիմէյ մեր մատենակարգութիւն մէկ ձեռապիշն, որ
միոյն ոյս կարգի իրեւ կը լուսավագի:

Այս ձեռապին (թ. 88) գրեալ 1388ին, կը
բովանակէ ի սկզբան եկեղեցականի մէ գուութիւնն,
որ կնանցրին զՅովելէֆ՝ Քրիստոսի: Այս յաջորդէ
Պատմութիւն Յովելի փայ, առաջ վերնորդէ
այսպէս:

1. “Այս երանելիս զլ եւ զժ ամուս վարեցաւ
առաքենութեամք . . . և եւ կը պատմէ Յովելի փայ
պատմութիւնը միջւեւ Յակոբոս Նդիպոս գալք:
Ասոր կը յաջորդէ վերնորդով:

2. “Պատմութիւն Ասանեթի զըր խօսեցաւ:
Եւ երեւ յամու յասանի մնացաւ ունի զըր առաքենութեամք
Յովելի փայ պատմութիւնը շնոր: Ասանեթայ: Ի վերջուն
“Եւ կատարեցաւ պատմութիւնն Ասանեթայ: Այս
յաջորդէ:

3. “Այս համարթիւն խոսուվանութեամ Ասո-
նեթայ: Մեղայ . . . որ ինը տառ է: Վերջին է՝
“Մեղայ տէր մեղայ առաջի քր եւ Հարան մեծի
որդւոյ թագաւորին:” Կը յաջորդէ վերնորդով”:

4. “Այլպիտութիւն: Միջնեւ ենք Յասուչի
դրաւուր Ասունուծութիւն . . . որ կը պատմէ Փարաւ-
ոնի բրույզ դէպէս: Այսու հետո:

5. Կոտոկ թէ նահապետայ:

Յայսակի է ուրեմն որ զատ զատ բաներ են
Ասանեթի աղօթքն ու պատմութիւնն, Յավելի
փայ պատմութիւնն, աղօթքն ու կոտոկի, որ ժի-
նահապետայ կոտոկ հետ կը զանուի շատ տեղ:

Զեւազրիս բովանդակութեանէն 2—4 հրա-
տարակուած է (ռամզէվ 1885—6, եւ Քարեկը, Ն.
Մէլ. օր.): Աւելուր է բաւել որ երես Հրատարա-
կութեանց եւ այլ ձեռագործ մէջ շատ տարբերու-
թիւնը կան: Այս մասին առիթ կ'ունենակ
աւելին ըսկու:

Հ. Գ. Գ.

ԹՂԱՍԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՅԾ ԸՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Մ'Ի ՄԾՐՈՒՅԸԼ

Կ. Պոլիս, Խալիլուար 16 Ցուրմա 1891:

Ա երջին անգամ 1889 Յուլիս 12ին,
Ֆրանսա ուղեւորած ժամանակ, Մարտէյիլ
Հայութեանց Բանդուանին գետնայարկի մէկ կողմէն

գտած եմ հշտեւեալ Հայ Արևագրութիւնն՝
որ քանդակիալ եր, 22¹ ։ Հարիւրդամեղր
բարձր, 19 Հարիւրդամեղր լայն, եւ 4 Հա-
րիւրդգամեղր թանձր, քառակուսի սեւ մարմա-
րին քարի վայ՝ որ եւ ունէր 27 Հարիւրդ-
գամեղր երկայնութեամբ, 7 Հարիւրդգամեղր
բարձր: թեամբ, և 8 Հարիւրդգամեղր թան-
ձրութեամբ, կրանիսեայ գեղեցիկ պատուան-
դան մէ:

Արձանագրութիւնն մաքուր բոլորդիր է,
ամրողն 8 տող:

Ի թը վին ունէմք. մայսիս իր.
ի քարպան յամակէրատամ
արդեամիք զաքարի որդւոց
դաւթի ձիւզայից: լու-
ննթագրութեամբ կարսակետի
բանի սպասաւորի կազմեցաւ.
վէմն օլլանդիու սուրբ կարապի-
տին:

Արձանագրութեանս ընդդիմակողման չորս
անկինները քանդակուած է մէկ մէկ խաչ, եւ
միշշ կեղունն ալ քառամեւ մը Տէր, Ասուուծ,
Յէսուս, Քրիստոս բառերով: Այս խաչերու ջշդրիս
պատկերն այստեղ կը դնենք:

ԽԱՉ ԿԵՆԴՐՈՒԾԻ

ԽԱՉ ՄԱՆԵԱՆՑ

Ամսէկրտամի Հայոց սուրբ կարապետ ե-
կեղեցւն համար 1663ին շնունել այս վէմ՝
ինչպէս Մարտէլ եկած է, յայսնի չէ մնաւ.
թանգարանին Հնութեանց ընդարձակ ցոցակը
բան մը չի խօսիր, եւ փափակելի է մեղ կարդալ
այս մասին, եթէ երբեք ազգային հմուտ հնա-
գէսք ունին կարեւոր սեղիկութիւններ:

Ամսէկրտամի Հայոց եկեղեցին անձանօթ
չէ սակայն ազգայնոց. այն կանգուն կը մնայ ցայ-
տօր եւ պյում սեպհականութիւն է օտարքին: Առ
ի գլուխ ազգայնոց, բաւական արդի յառաջ, ծա-
խուցաց. Հանգուցեալ գէորդ կաթուղիկունին
հրամանաւ, եւ պյուր նորատի աղքատ տղայոց
գլուց է:

Եկեղեցւոյն Հայերէն Աբյանքունիւններէն որք ցայծմ անվլթար կը ման կ'ըսուի, եւ զորս յամին 1877 Յունուար 24ին Կ. Պոլսյ Մահապահ կ'է կենու պատուական թերթը, Զմիւնիսից Աբյանք Աբյանքունէն առնլով հրատարակեց, (թ. 3369) կարեւոր կը համարինք դնել այստեղ, իր լուսատու Մարտէլի թանգարանին հայ արձանագրութեան:

Եկեղեցւոյն ներքին դրան ճակատը գրուած էր, կ'ըսէ Աբյանքունամակագիրը, հետեւեալը՝ զոր կը նշանակենմ առնանց կը մի այլայլութեան: Աւրաւորութեան Դուռս Ի Թուրու Փրկչին 1749 ՀԱՆԴԵՐ ԱԱՑԱՑՈՒՑՄԱՄՐ ԳՎԱԹԻՆ ԵԽ ՄԱՐՄԱՐՈՒՆԵՆ ՍԱԼԱԿՎՈՒՆԻ ԸՆԴ ՈՐՄՈՅՆ ԵԽ ԳԵՂԵՑԱԿԱՊԽ ԽԱՎԱԿՄԱՏՄՐ ԱՌԱՍԱԾՎԱՆ ԱՐԴԵԱՄՐ ՀՈՒՂԱՑԵՑԻՈՑ ՏԼՐ ՄԱՆ- ՔԵՆԱՑ ՊՈՂՈՍԻՆ ՈՐԴԻ ՊԱՐԱՆ ԱՌԱ- ՔԵՆԱԿ, ՅԻՀԱՑԱԿ ԻԻՐ ԵԽ ԶԻՒՐԻՆ ՀԱՅ- ԳՈՒՑԱՑԱԼ ԾՆՈՂ ԶՀՈՐԻ ՊՈՂՈՍԻ, ՈՐԴԻ ՊԱՐԱՆ ԱՌԱՍՔԵՆԱԿ, ՅԻՀԱՑ- ՑԱԿ ԻԻՐ ԶԻՒՐ ՀԱՆԴՈՒՑԵԱԾ ԾՆՈՂ ԶՀՈՐԻ ՊՈՂՈՍԻ ԵԽ ԶԻՒՐԻՆ ՄՈՐՈՒՆ ՄՈՂՈՍԻ ՄԱՆ-

Կան էկեղեցւոյն արտաքին գուռը բաւա- կան փառաւոր տեսք ունի, գեղեցիկ մարմարեայ քարերով շինուած եւ բաց ի հայերէն յիշա- տակագրութենէ՝ գտանի նաեւ դրան ճակատը գառն Աստուծոյ մի դրօշակաւ, եւ սուրբ Գրոց վերայ հաստատեալ. նաեւ փառաւոր խաչ մի մեշտեղ, եւ այսպէս դրած, 'Ամ 1714, Այս դրան վրայ եւս հետեւեալ յիշատակագրու- թիւնը կը գտնուի':

ՎԵՐՍԻՆ ՆՈՐՈՒԵԱԾԱՆ ԴՈՒՐՍ Ի ԹՈՒՐԻՆ
ՀԱՑՈՑ Ի. Ճ. Պ.
ՀԱՆԴԵՐ ԱՍՏԻՃԱՆՕԲ Վերին ԵԽ ՆԵՐՔԻՆ
ԼՈՒՍԱՄՏՈՒ-
ԺԱԱԻՒՔ Ի ՍՈՅՆ ՍՈՒՐԲ ՀՈՒԿ ԿԵՆՎԱՑԵԱԾԱ-
ՍՊԱՍԱՄՈՒՐԻ,
ՄԻԱՆԱՍԻ ՈՐԴԻ ՅՈՎԱՀԱՆՆԵՍԻ ՎԱՐԴԱՎԵՏԵՏ
ԱՄԱՍԱՑԻՈՑ
Ի ՎԱՀԱՑԱՄԱՆ ԵՐՐՈՐԴԻԻՄ ԱՄԻ ՍՊԱՍԱՑՈՒ-
ՐՈՒԹԵԱԾԱՆ
ԻԻՐՈՅ ՅԻՀԱՑԱԿ ԻԻՐ ԵԽ ԶԻՒՐ ԿԱՅԵՑԵԱԾԱԼ
ԾՆՈՂԱՑԱՑԻ:

Մաղթէ է անթաց աչք կարգալ սոյն յի- շատակալանները, եւ անկորունք յիշել վաճա- ռումը այս եկեղեցւոյն, որ դարեր յատաջ կը խմբուէր հայութիւն մը՝ որ ազգայն սպագրու- թեան գրեթէ մայրն եղած է ի ձեռն Տարեցի

Մատժէսոս սարկաւագի, եւ վաճառական Աւե- տիսի եւ մանաւանդ Անդրիանեցի կարապետ վարդապետի՝ որ յամին 1662 Ամսդերտամի մէջ Ժամանութեան ըրաւ:

Մարտէլի թանգարանին հայ արձանա- գրութեան մէջ կարգացուած Կարապետ բա- նին սպասաւոր ը, կ'երեւայ ժամանցոց տպա- գրիչ կարապետ վարդապետն է:

Տ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՒՐՈՄԵԱՆ

— 1891 —

ՑՓԱԽՈ ԸՆԾՐԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հոչոր:

Բաթում, 20 Յունիս 1891:

Եկեղ բլուրներով պատած Տփիսն իր ձո- րամիջ գիրովն ամարուան համար համենի բնակագյուր մի չի ներկայանար: Օդի շերմու- թիւն արեւի մէջ երբեմն Ռէօմիւրի 35 աստի- ճանին կը հասնի: Այս անտանելի շոգէն ազա- տելու համար, Տփիսնեցիք, (կարողութիւն եւ Հնարաւորութիւն ունեցողները, կ'ինմէ արդուի) Յունիսին սկսեալ կը ցրուին ամարացնեն եւ հանգիսին ջրերու որդիւրները որոնց թիւն շատ աննշն չէ կակասից մէջ: Բորժոմ, Աբաստո- ման, Գիւտիգրուիք, Լսակնառուի, կիրովգումէ՛ գեղազարմ ամարանցներ են, ուր միեւնցն ժամանակ յնտիր եւ առողջարար, զնազան հանգիսին նիւթոց բովանդակութեամբ տար ըսեր կան, որոնք բժշկականութեան մէջ բորորուին ան- յարդ չեն: — Բայց այս վայրերն, իրենց հե- ռաւորութեան պատճառաւ. (1 մինչեւ 3 օր) այն- չափ յարմար չեն, մանաւանդ, որ շատ անդամ որոշ ամսերու եւ հիւնդութեանց տէր մար- դիկ փայն կ'երթան այդ շերմանիները լուացու- ելու եւ բուժուելու: Բայց Տփիսնեցիք, իրաք, որոնք ամառնային տօմէն խոյս տարու համար է որ իրենց նոր բնակագյուր կ'ընտրեն, եւ մանաւ- անդ այսպիսիք, որոնք չեն կրնան համ չեն ու- զեր իրենց գործերը լքանել, — ունին ուրիշ ամարացն մի, քաղաքէն ընդ ամէնը 18 վերատ (19 քիւմետը) Հեռաւորութեամբ: Այս ամա- րանոցը՝ Կողորն է, ուր ես առիթ անեցայ 2 օր մելաւ, եւ կ'ուզեմ ներկայ յօդուածով ծանու- թացնել Հանդէն Ամերեայի ընթերցողին:

Տփիսն գրեթէ 2 ժամ հեռու, ընդարձակ բարձրաւանդակի վրայ, զառ ի վայր գիրով տարածուած է կոչոր: Աբբունի ճանապարհը քա- զարքէն գեւ ի վեր հետոշչետէ կորմաններով (ուց- ոցց) կը բարձրանայ եւ զորկ չէ բոլորու վեց յարմարութիւններէ: Ոիայն թէ քաղաքէն